

Чорногорські шуми

Погасле огнище. Коло нього передряхлі бутинарі.¹⁾ Як не старалися розкласти ватру — зпід мокрого ріща і трісок не хотів бухнути веселий вогонь.

— Киньте пусту роботу, — перервав Іванчік Долодюк. — Хто хоче загіртіся, хай бореться зі мною попід сили. В неділю око оковитки ставлю, як брязне мною до землі.

Неопанована пиха прозирала з його тону і, хоч образливо звучав виклик, ніхто не рушився.

— Ти ще не трапив на своє, Іванчіку, — відізався на решті за всіх старий Гриць. — Гадаєш, що як ідеш і земля, ніби вгинається під тобою, як кладка, — то вже все вхопив на роги? Поживеш трохи, небоже, і бутність не буде бреніти в твоїм слові.

— А кож я мавби боятися? Що є міцнішого від медведя? — а я йому хавку до вух роздер. Що є бистрішого від орла та хижішого від кота? — а я їх одним стрілом знімаю зпід небес і з найгустішої фої. Що є хитрішого від того теребилюльки Пілінського? — а я йому за кожним разом вивинуся під носом з цілим терхом румунки,²⁾ хоч засідки закладає на мене з цілою ровтою зелених мундурів.

— Ой-га, визиваєш ти сили, братчіку, а осідлає тебе перша-ліпша дівка!

— А не діжде жадна. Хайби навіть Лісна прийшла, я вхопивби її за кишки, що волочаться за нею поземлі, і до смереки її ними привязавби, щоби коло неї здохла.

Бутинарі лякливо переглянулися, вчувши безбожні слова Долодюка. Дехто сплюнув, дехто пекнув, всі заворушилися.

— Мой, Іване, — сказав поважно по хвилині Гриць. — Посмішкуєшся з людей, але дай спокій темним силам. Ці не дарують образи. Ми памятаємо те, що ти робиш, а не, що ти говориш. Замкни радше загороду і не накликай нічого ні на себе, ні на нас.

— Ого, я хотівби ті сили бачити.

— Вже не один бачив і більше не хотів.

— Бачив, та у сні.

Сіло поте на вороте,
На вітер си здуло,
Ми би це не говорили,
Якби так не було —

не то співаючи, не то рецитуючи проголосив один бутинар.

— І я кажу, Іване, дай спокій.

— Я сам до себе належу. Нема нічого страшного поза мною та людьми. Є я, є ви, є моя сила, а решта...

¹⁾ лісові робітники.

²⁾ терх — набір на одного коня; румунка — румунська горівка.

— Хай буде, — перервав Гриць, — що нема нічого поза тобою, але вважай, щоби ти сам себе не зачепив. В тобі є сила, що розірве тебе. Іване, ти вмиш від себе самого.

Іван роззлостився:

— Не кракай, старий, про смерть, бо вона хіба тобі сіла на карк. Заки вмиш, не одну ще смереку оббілюю. Ще довгі роки не наступить мені ніхто на ногу.

— Ти дитина, Іване. — переконавав другий бутинар. — Те, що ми знаємо, мов піна на клявзі. Шумує, кипить, здається в долині потік вкриє, а — дивись — вода пливе як сльоза. Але розум міститься в наших старих гуцульських повірях, а хто чув, аби безкарно кепкувати з невідомого? Про нього не треба навіть шептати, думати, а не то розкрикуватися на весь ґрунь, що аж нудко стає християнинові.

— Пусте, — промовив Іван. — Розпочали ми від дужанки, щоби заґритися, а зійшли аж на чортівські збитки, (голос Івана задрожав силою та відвагою), я не привик нічий волі підлягати, сам собі творю право, сам його виконую. Хто хоче переконатися, хай виступає.

І, жартом згинаючи якогось легіня в двос, що навинувся йому, схопив його на руки, підкинув догори, зловив, а опісля кинув ним у кут на купу жерг—аж загуло.

— Я вже гадав, що той заплісний світ лише в байках — та він є ще й у ваших головах. Красні байки, та чи не кращі ці смереки, що вистрілюють у небо, не кращі гори й долини?

— А бачиш, Іванчіку, ти дивишся на гори, а не бачиш, що є в них. Зажди, вечір мудріший від ранку, хоч і паскудніший за нього. Наші гори багато бачили. Хай нам те у сні не сниться, на очі не накидується.

Зґрдливо махнув рукою Іван і вийшов з колиби, підспівуючи полонинку, що залітала назад і гризла уха слухачів:

Заулиця мені кує
Отам на обочі,
Я нікому не вступлюся —
Все бійки охочий.

II.

Найстарші люди не памятали такого легіня як Іванчик Дмитрів. Головою переростав найвищих ровесників, високі груди з кожним віддихом надималися як ковальські міхи, а на кого спустив кулак, той довго вилизувався в жабівським шпиталі, заки показався на яких вечерницях. А гарний був із себе, як весняне сонце, окутане золотистими хмарками. Одно лише диво мав: очі, темні мов пропасть очі, задумані якісь, мрачками закриті. Перехопиш його на самоті, говориш, а його очі вже прилипли до краєнеба, до саміт-

ної смерічки на кичері, то по плаю блукають. В товаристві веселий, насамоті—смуток мов кліщами термосить його серцем. У чужому нещасті власну сорочку скине, серед людей фудульність груди розриває.

І з такої родини був, що їх сила розносила по світах. Його прадід ходив в опришки й волоський, ляцький та угорський бік знав як грунь передхатою. Що той людської, жидівської й панської крові пустив—аж страх сказати. А все йому було мало. Дід устаткувався, та запальний був як буквий чір.³⁾ Не сподобається йому що, гляне — барткою блиснув. Дмитро, Іванчиків дедя, також якісь чудаті очі мав. Такий міцний як кінь полонинський, також гарний як розсміяна днинка — та вдача сумовита як вечірня сутінь. Дивні пригоди знав, та мало кому розказував. Не був драгтавий на рот і ніколи низенької бесіди не мав. Як, бувало, хто запитається його, чи то правда, що люди розказують, він лише подивиться тай — спробуй, каже, сам! — і піде дальше. Іванчик мав у собі щось з тата й дідів. Казали люди, що то кров, пролита старим опришком, відізвалася у внуках і правнуках. А може то сам старий опришок віджив у Дмитрі й Івані та душився в їхніх жилах? Не любили його ровесники, хоч і шанували, бо на його слові скали кололися. І робітник був із нього добрий. Як затне сокирою в пень, тягне ковбок сам аж у потік, там пустить на воду і як рись скочить на смереку; перегненим вершком перелізе на другу, з самісінької корони колесом спуститься по галуззю, дожене пущений ковбок і одним махом руки стримає його в розгоні. Ноги по коліна вгрузнуть у ринь, а він сміється і цигарку крутить. Гай! Десять робітників ледві рушить те, що він сам! Дивисьш часом на нього тай гадаєш добре, що таку двояку вдачу має Іван. Якби так удався він тільки у свого прадіда, розкоханого у крові опришка, то і себе він занапастивби й лиха — пек йому та осина — немало людям нанісби. Та й так, хто знає, як буде.

Сонце стало заточувати щораз більші півкола на небі, розковані потоки дзвінко засміялися, перескакуючи каміння, — смереки пустили з пнів запашну живицю. Лісові роботи кінчалися, починалися полонинські. Робітники залишали бутин і вертали до стужених жінок, спрагнені їх пестошів. Мов буря впадали в села, розпалені пристрастю. Музика брєніла в кожній долині, а чоловікам запирало дух у грудях, як вони розносили у своїх дужих руках молодиці—під час млісної гуцулки.

Як Іванчик віддав роботу, пішов просто на полонину. Зимову кров, застоюлу й застуджену, не переіменив на другу в розривних танках, не заспівав любовної співанки, танцюючи дрібушки перед скрипкою, не задріжав перед роз-

³⁾ губка з бука.

милуваним оком любаски. Дику роботу в лісах замінив на тихе полонинське життя. Лишив свою Настусю без одної співанки, без однісінького поцілунка. Свою Настусю? Може і свою, але вона про те мало догадувалася, а ще менше знала. Його невгнута сила, що не любила коритися, дивно почувалася перед дівчиною. При зустрічі з нею, ледві зважувався Іванчік сказати їй кілька слів або якийсь жарт, хоч на справжнє кохання він глядів від наймолодших літ. Поза нею інших жінок не бачив, гинув за нею.

І було за ким: личко мов листочки чічки, очі—вогники, а як засміється, то мов музики заграли. Таку дівчину вибрав собі Іванчік.

І вона зпочатку за ним тягнула, а опісля й відвернулася. Де мені, думає, за таким ходити, як він мов чужі очі має? Таж він, колиб подивився в дзеркало, сам себе не пізнавби. Та Іванчік про це не дбав. Він віднаходив очі Настуні у глибоких керничках водопою, а її голос і сміх у шелесті трави полонин та в чорногорських шумах. Замість піти в село та схопити Настуню мов водоспад, Іванчік ходив полонинами та тужив і мріяв за Настунею. Пустить маржину попасом, сам сяде на пеньку і думає тонами фльоари. Навколо ні душі, лиш шум чорногір, далекі дзвіночки маржини й вичарувані постаті фльоари. А кожна постать—Настуня; то в іншій сорочці, то в іншій згарді⁴), то в танці, то на царинці ягоди збирає. Весняне сонце припікає, полонинську кров будить, а вона бушує, застоює лісову—відгрібає та Іванчікові в ухах пінькотить, а йому здається, що то сміх Настуні лунає коло нього.

III.

Досвідчений ватаг завважив перевагу другої вдачі Іванчіка й намагався отрясти його.

— Деж ти, мой, хло, волочишся, що так пізно пригониш маржину до стаї? Боюся, чи не відпасеш ти коли і її і дробета.

Іванчік ледві подивився й не мав охоти вдаватися в розмову. Заходився коло своєї роботи, а радше вслухувався в таємний голос, що гомонів з далини до нього.

Щось невпорядку з легінем, думає ватаг і розпитує вівчарів, що робить Іванчік на полонині.

— Та що робить?—відіззався замурзаний вівчарик.— Нас не бачить, маржину пускає самопас аж під Угорське, а сам сяде й нічого ні не чує, ні не бачить. Раз забіг Юрко ззаду і як гаркне коло нього. Я гадав, що розщибне ним як схопиться з місця, а він і не подивився, лише свою думку гадав.

⁴) монети або хрестяки насаєні на шнурки.

— Раз я хотів щось запитати його,— каже другий віщар, — а він, як подивився на мене—мов морозом війнув. Ватаг перейняв Івана коло жолоба:

— Іванчіку, братчіку, можебти сказав мені що тебе їсть і що ломить?

— Та мені нічого!

— Говори, а чогож ти ніколи не всміхнешся, чого мовчки чорнієш? Бувало для тебе полонина за вузька, віщарів забагато, а тепер лише фльоюра сумує.

— Вам видається, бадічку.

— Де видається! Вже хлопці зачинають над тобою збиткуватися та посмішкуватися.

— Жартуєте, деби там зважилися.

— Аби я так дихав. Кажі, Іванчіку, я на зіллях знаюся, примівки вмю на хороби. Скажи, промовлю і мигом мине.

— Дайте ви мені спокій і не робіть із мене каліки. Кажете, що хлопці посмішкуються, а у вас, ніби добре серце? Може й ви розпочинаєте смішки?!.. — голос його заскреготів як старе залізо і з люттю заломився. Ватаг відступився, бо що до чого, то і він може напиться з жолобів води або навіть і скупатися в них. Похитав головою і мовчки вернув до стаї.

Іванчік недовго думав над словами ватага. Вибухи радощів та прояви сили, мелянхолійний смуток і безодняна задума від ранньої молодости не покидали його. Чиж може недосвідчене око відрізнити границю, тендітну межу між природним і хоробливим станом? Старість ніколи не збуджувала в Іванчіка ані подиву, ані пошани, а тепер радше ватага осудив він як каліку. Тому навіть не глянув за ним, як той віддалювався, радий, що позбувся старцуна, не глянув також і за маржиною, що, зближаючися до нетрів, викликувала собою вовків і медведів. Кинувся легінь у сочисту траву, що вовнистою скатірту лоскотала ноги й поволі замикав очі. Зелена полонинка вихоплювалася йому зі свідомости, далеке бляєння овець затихало, кучеряві баранчики переставали брикати, навіть фльоюра висунулася зза ременя й тихо скотилася до жолоба, коливаючися поволеньки у прудкім струмочку. В розколісаній уяві виступила Настуня в цілій своїй пишноті, розкотистим сміхом наливала уха, дрібненькими ручками закликала в далечінь.

Й Іванчік послушний. Дівоча постать майорить здалека, а він поспішає за нею; бистрі потоки перескакує, глибокi води перепливає, густими чагарниками як гад прохвзується, ґрунями пролітає. Бистра дівчина ні хвилини не відпочиває, а Іванчік невтомно в погоні за нею, доки холодний вечір не протверезив його. Лїново зганяє маржину до стаї і без слова вислухує докорів ватага, що молоко в

корів перепалюється, будзи кожного дня худнуть, сметани не зсідаються.

Без слова слухає, але злість його не огортає. Його право, що ним він колись так чванився, стає в його очах злочином. Колись гуцульське право було його правом, приспішене жадобою діла й молодим стихійним темпераментом, тепер стало воно лише хотінням, непорушним спокоєм.

В ночі не сходить Настуня з очей Іванчика. Як тільки засне, розвогнена кров заливає мозок, Настуню викликає й уся могутня постать рветься в полонинській самоті до викликаної зяви. А сама Настуня ласкава й мила. Рожевими пальчиками кучері на чолі рахує, дрібними устоськами до уст Іванчика пригублюється, горячими обіймами його горячку студить. І так день за днем, ніч за нічю. Не бачить легінь жінок, що приходять з долин по масло та бриндзю, не чує їх приголублюючого щебету, хоч кожна молодиця аж гине за його пишною вродою. Пильно рахує раваші,⁵⁾ стісує з них числа, а жінки? — йому вистане сонна зява.

IV.

Ватаг не спускає зі своїми молоденькими помічниками ока з Івана й бачить, як він вяне, всихає. Не питає ради, а сам взявся клин клином вибивати. Накопав між скелями зілля-дурману, божевільного матригану й кинув у котел, пришіптуючи вялими устами. Це мусить допомогти, думає ватаг: або сюди, або туди. Не допоможе це, допоможе друге; скелі все мають у своїх серцях бербениці⁶⁾ червоного золота ховають, на своїх грудях чародійне зілля викохують: проти хоріб, проти відьом, проти чарів.

Вполудне закликав ватаг Івана;

— Ходи, Іва, напиймося до себе, най нашим ворогам тяжко буде.

Іван посміхнувся, радий був, що ватаг ласкаво промовив і не гнівається,

— Шулим! — крикнув, підіймаючи напій вгору, що аж відгомін семикратно потвердив його слова. Одним замахом випив повен погар міцного корінного вару: аж світ стрепенувся, аж око заіскрилося, аж в голові табуні коней стали перелітати. Вхопив старого ватага у свої руки аж кости хрюмкнули, тупнув ногою й пустився в танок:

Гуцуле, ватаже,
Чому моя гуцулочка
Помагай-біг не каже...

приспівував Іван, витресаючи ватажком.

⁵⁾ десятицентовикова розколена дощинка, на котрій вякарбовується різамми на полонині належну кількість молочних виробів власникам худоби.

⁶⁾ довгі бочілки на бриндзю.

— Йва, пусти, бо кости рознесеш.

Ха, ха, ха, по велитенськи зареготався Іван.

— А що, слабий? Каліка? Є ще сила, лише не показую її! Пощо? Не вистарчить, що маю її? Ха,ха,ха! — а ватагові ставало моторошно.

— Знаєш що, Іване, я тобою тепер не требую. Йди спати.

— Краще піду з крісом, може готура⁷⁾ вполюю.

Ватаг радий, що Іван змінився: Йди.

А Іванчик вхопив кріса із клинка тай помчав обо-
чами⁸⁾.

Девятий вечір минув, відколи перший раз з'явилася йому Настуня у сні; девять разів розпалювала вона кров, білим залізом впікалася в мозок, на десятий день ватаг дивним зіллям довершив душевної зміни.

Іде Іванчик, квапиться, а готур зпід ніг лише пурхнув на корч. Тільки що зложився легінь до стрілу, а готур знявся і впав на кільканацять кроків дальше. Рванувся легінь за птахом і тільки потягнути вже за язичок кріса, знову навісний птах закинув собі зі стрільця та злетів на виверт.

І так, з виверта на виверт, зі смерічки на смерічку — запровадив легіня аж у потік темний і глибокий. Там сів на гаджючку й голосно закричав.

То не стріл перетяв предвічну тишину пралісу, а дзвінкий та лукавий сміх вродливиці.

— Щоби готура згайтувати⁹⁾, мене треба прохати!

Глянув Іванчик, а за корчем коло готура — Настуня!

Кинув кріс і, в розривних серце радощах, припав до дівчини, дужими руками підніс її як вихор угору та до загину почав співати горячий зіддих з її уст.

— Яким чудом, яким дивом, ти взялася тут у полонині? Моєю тугою кликана, чи своїм розумом ведена? Як ти знайшла мене в цій глуші?

— До тебе злетіла, бо з кохання мліла, лоском усе в хаті лишила, щоби лише з тобою набуватися.

І вються обійми, сиплються поцілунки, огненним потоком кров виграє. Сонце вже за Говірлею ліси запалило, а коханню Іванчика все ще не кінець, все ще повинь у жи-
лах котиться.

Вечірня роса скупала розбурхані нерви.

— Іди вже, Іванчику, до стаї, а в ночі вийди на Угорський Плай до мене. Скажи ватагові, що маєш щось переказати Юрі Штилюковому, — навчала дівчина легіня.

Коливаючися на ногах, збірався легінь іти.

— А не забудь кріса, що там лежить поза корчем, напімнула.

⁷⁾ дикий когут.

⁸⁾ склін верха.

⁹⁾ сполювати.

Іванчік закинув недбайливо кріс на плечі й нерадо поплентався узбіччям, дивуючися, як він міг зайти у такі дебри, не поламавши ребер.

V.

Своїм звичаєм не сказав Іванчік про цю свою пригоду у стаї ні слова, хоч, як дівчина взялася на чужій половині далеко від села, не сходить йому з ума. Щойно скінчилися вечірні роботи, як вийшли газди до стаї. Поважно позасідали навколо ватри та розказують новини: про смерть Івана Панчука, що з туги за братом переставився, про нові весілля, про те, як Настуня Іванчукова, переступаючи вориння, викрутила собі ногу.

Іван не втерпів.

— А коли?

— Та сьогодні рано.

— Ей, чи не дивилися ви чужими очима, а своїми вухами?

— Говори! Як кажу бачив, то бачив.

Виходить правда. Бо ніби нащо комусь говорити неправду? Алеж бо і те правда, що Іванчік її пополудні бачив, ба — держав у своїх обіймах, цілував і пестив. Не міститься це йому в голові тай каже до ватага:

— Піду хіба до Юри Штилюка на Угорське. Маю йому щось переказати додому.

— Переказати можеж і цими людьми. Чого будеш волочитися, ще десь заблудиш по викотилебинах. І так ти нині збавив цілий день, блукаючи дебрами. Помагай мені як цих людей прийняти, бо з тих хлопців потіхи — що з бика молока.

— Гей, хлопці, — скомандував ватаг. — Витягайте той рум солодкий, ту міцну горілку та кулешу варити!

Весело затріскотіла ватра й за хвилину велитенський бануш¹⁰⁾ аж розливався по стільниці. Гості й домашні сіли балювати.

Квартами рум пили, горілку по землі розливали, нікого на світі такого не було, щоби його не згадали.

Й Іванчік пє та все одна гадка йому з голови не сходить, що не ставився у слові й Настунечка дарма визиратиме його в Угорському Плау...

Вже давно скінчилася забава, вже під пасманистими джергами гості засипляли, а Іванчік і з боку на бік перекидається й заснути не може. І сором огортає його, що послухав старого ватага, але як було не послухати, коли прийшли гості, і з дива не може зійти, як Настуня в один часок була на двох місцях і то ще з викрученою ногою? Туга щораз сильніше огортає його серце. Таж сьогодні він

¹⁰⁾ Кулеша, варена на сметані.

вперше держав у обіймах жінку. На саму згадку про пестоші, дух замирає у грудях. Як відбитий відгомін полинув би на Угорське, якби не було запізно. Настуня певно так довго не ждала. І знову перевертається з боку на бік і ніяк заснути не може.

— Алежбо корчишся і крутишся, хло' як ліжник у валілі, — кинув хтось зпід джерги.

Іванчік встав з постелі, наблизився до ватри, взяв звідтіль маленького вівчарика на руки й переніс на своє місце. Сам ліг коло ватри, докинувши кілька ковіньок до вогню.

Перекидався, крутився й загризався, що таки дався намовити, аж нарешті зморений заснув.

А рівночасно стало дивно тихо у стаї. Глибокі віддихи сплячих притихли, вогонь присів у попелищі, тільки котюга¹¹⁾ жалісно заскавуліла, але тихо — тихенько, мовби мідяну нитку торкнула. Це Лісна, лісова мавка увійшла до стаї й лягла на лівий бік Іванчика, прилягаючи йому в ватрянім жарі руку.

Зашкруміло живе мясо в жарі, закурилося, застогнав Іванчік у сні, намагаючись вирвати руку зпід мавки. Не крик, а надлюдський рев потряс стінами та все надаремно. Руки не відсунув ні на цаль від жару, мовби Чорногора лягла на неї, ніхто не мигнув оком, мовби смерть торкнулася сплячих повік. Тільки стая, здавалося, заколихалася від могоутнього крику та маржина неспокійно збилася у купу на загороді, тільки пес зірвався з ланцюха й стрілою помчав у безвість. Що дужче кричить Іван, тим дужче його руку притискає до жару Лісна. Дарма. Ногами кавалок стіни вивалив, яму на метер під собою вигравав та ціла долоня з кістками згоріла, спопеліла. Ні крові, ні кости, лише купка попелу й надгорілий кимак руки лишилися свідками нічної події...

Аж тепер Іванчік не видержав і оповів про свою любов. Здивувався ватаг і лиш головою похитував, старі придибашки нагадував і шукав ліків, щоби Іванчіка від Лісної всокотити. Пригадав собі ватаг, якто Лісна Іванчікового дєдика хапалася, через Черемош по хвилях мов стежкою — сухою ногою переходила і в темних чагарниках перед талізманом сховалася. Нє мала сили його зловитися, молоду кров пити й силу стягати та Дмитрика на суху тріску, на гаджючку заміняти.

Сумно стало ватажкові, що такого легіня на всі довколишні села — бісиця збавила, але переконуючим голосом промовив до Йвана.

— Мой, хло', лише голову до гори, а все буде добре. Цієї ночі в она певно ще раз до тебе прийде й під лівий

¹¹⁾ пес.

бік ляже, ти тоді одним порухом її на правий перекинь і пальцями мов муху задусиш. Тимчасом приложи цього зілля до рани, хай не пече так.

Та Іванчікові рана байдуже, хоч як вона пече й болить, чорну кров мов саджу зі себе виригує. Йому Лісна з голови не сходить, за нею серце мліє, голова всихає, руки облапують навколо себе, гейби її обнімали й божевільну кров дівочькою горячкою студили.

Та ватаг ціліський день із Іванчіка ока не спускав, хоч той, здавалося, цілу околицю перебушує. Як одержимий перебігав з кичері на кичерю, любовні співанки виспіював, любаску до себе принаджував:

Ой, бідашко, бідащице,
Ой, бідашко чіцько,
Та постели постілецьку,
Аби нам ширіцько
Ой, бідашко, бідащице,
Бідашко чічена...

— розкочувався дужий голос із верха на всі сторони, пробігав полонини й губився в темних зворах між сухим ломом.

Молодиці, що вийшли з села, не могли надивуватися. За одну ніч із учорашнім легінем кожна з них віддалаби рік життя, а він бачить їх, не чує:

Бійси Бога, легінику,
Не давайси в тугу,
Як ця тобі не вдалася —
Найди собі другу...

Другу — ніби її, молодицю Дідушкову, як грань горячу, з високими грудьми, з тесаними стегнами. Та Іванчік ні оливкових очей не бачить, що потапають у розкішному похміллі, ні малинових губок, що запишнилися, бундючно. Що схоче сховатися в який куток, зараз будить його голос ватага. Злість пориває вже легіня на старого чародія, цілою силою ловиться мрій. Та як Іван не відзивається, ватаг хильцем дорогу забігає та криком до вуха полонинське життя вганяє.

IV.

Ледві діждався вечора. Самітний ляг на широкій лаві, а Настуня чи пак Лісна, тільки — шасть і вже коло нього. Забув Іванчік за ради ватага, за ранену руку, за цілий світ. Туск зі серця зійшов, голова прояснилася, свобідніше груди віддихають. Нагальні пестоці розпочалися, горячі віддихи приспішилися, широке кохання розпочало гру. Та Іванчікові неvigідно пестити дівчину лівою, раненою рукою. Мов перце перекинув її на правий бік та дівчина ще скорше опинилася знову на лівому. Що не намагався непобідимий бутинар, дівчина завжди сильніша за нього та як на крилах носиться з одного боку на другий: раз, другий і третій. Гай!

— Пусте, легінику, задумав. Мойому кохання треба бути послушним; коли лежу з лівого боку, то так мені хочеться і твоя воля тут ніпочому. Подивися на свою руку. Це заручинний дарунок на спомин, що мене і лише мене треба слухати. Тільки стряпки мяса звисають із учорашньої сильної долоні, лише нерви павутинням розтяглися, а згорілий шпик із костей витікає.

— Ой, нащо ж ти це мені зробила, моя мила? Та ж ти знаєш, що лише тобою живу, — простогнав легінь.

— Бо кохання ніколи не вільно зрадити, ні одного разу. За кожно зраду буду відплачуватися тобі все новою раною: то ногу викручу тобі, то око виколю, то калюх випущу. Чуєш, ти цілий мій і більше нічий!

Ватаг шпигує Івана й нічого не помічає, хіба його муку, як крутиться легінь мов головатиця в саку. Коло півночі в хаті холодом війнуло, а лице Івана у блідому світлі ватри помітно прояснилося. Роздався пристрасний шепіт, розкішний стогін, вривані слова поплили. Вслухується старий у слова й нічогісінку не розуміє. Здається Іван белькотить... Ватаг знає, що тут розумом нічого не вдіє, бо вухо скоріше гаркіт чим складні слова передає. Та духом він відчуває, що Лісна, упетенна¹²⁾ любаска в гості до Іванчика прийшла. З бистрих перекотів із боку на бік — міркує старий ворожбит про завзяте змагання і з цікавістю очікує кінця. Дасть собі раду, бо сильно у свою силу дуфає, розумує ватаг. Заспокоєний довго ще витріщував очі, щоби не заснути, але надармо. Незабаром голова повисла і з горла видобувся протяжний свист сну.

На другий день Іванчик встав як із катушу випущений. Очі стовпом стали, чорні кочела¹³⁾, мов млинське каміння під ними нависли, хода стала дріжача, непевна й важка. Легкі й повабні порухи Іванчика виссала з нього в ночі Лісна. Нерадо й після довгих припікань Іванчик з початку натякнув, а потім приповівся до своєї поразки.

— Ой, хло', я виджу, що ти вже не любиш битися. Завелася в тобі якась гнила кров. Призабув ти про свого діда опришка, що без бійки не сівби був зїсти навіть лижки кулеші, бо ніби не заслужив. Не в маржину ти закохався, а в чорногорські шуми. Твого вуха не веселять дзвіночки корів, твоє око не милується гладкою шкірою бугаїв і червоними ніздрями огирів, що землі під собою не чують, брикаючи на пашу. Що ти чуєш у зойку полонинського вітру, що каже тобі понурий шум лісів? Ти не мольфар¹⁴⁾, а як не вмієш мольфувати то затакай вуха й тікай, бо вмреш.

¹²⁾ упетятися — причепитися, опанувати.

¹³⁾ Колеса.

¹⁴⁾ чародій з недоброю славою; здається тому, що його всі бояться

Не стрепенувся вже Іван, не розкричався на весь гурнь на старого, забув про Гриця. Понуро сидів на лаві й тупо мовчав.

— А Чорногори дуже зрадливі. Мавки й чугайстри ти викликаєш, нас усіх змарнувати хочеш. Як сам не хочеш з мавкою воювати, то ми мало чим годні допомогти тобі.

— Та мені так банно без неї, — несміливо промовив Іванчик. — У грудях порожно стає, здається серце перестає битися, в голові як у бодні гуде.

— Банно, банно, — передразнював ватаг. І дереву банно, як викручуємо з нього живий вогонь; і чоловікові банно, як узбіччями спускається зимувати в селі. Але на світі є мус і від цього мусу все на світі менше, а сам він понад все старший. Цей мус — це битва, буйне життя мов повинь весняних потоків, що вгризаються у скелі, розметані на їх дорозі. Був ним і ти сам, любчику, заки тебе впестилося. Памятаєш, як тебе перейняли жабівці зі сталінками¹⁵⁾ й ти сам, вихопивши вориння¹⁶⁾, їх на всі вітри порозганяв? То зов віковичного мусу відіззався в тобі й тепер мусить відізватися. Як сам не хочеш боротися, то темна сила тебе напевно подоліє.

— Та бо це не чорна сила, а моя любаска, мила Настуня.

— Ет, заговорив ти, вже я сам краще знаю, чи Настуня спалила тобі руку й чи Настуня висотує з тебе жили на клубок і пє твою кров, Щєраз спробую з тобою своєї штуки, чейже щезне мара.

VII.

Вечером виніс ватаг квартиру цілої води з недалекого джерела, взяв із прилавка три ложки й кожною з них по черзі почав вибирати воду до миски.

— Ні десять! — гнівно хлюпнув водою до землі, ні дев'ять!, виливаючи воду до миски, прошепотів ватаг. Ні вісім, ні сім, ні шість, ні п'ять, ні чотири, ні три, ні два, ні один!

Іванчик побожно дивився на маєстатичні рухи ватага та вслухувався в його гарячий шепіт. Скінчивши рахувати тричі по десять разів, ватаг почав кидати дев'ять жаринок на виділену воду, приглядатися пильно їх рухові в воді й півголосом промовляти:

„Бісице упегенна, що вийшла з темного лісу та красного Іванчика обманила. Стали йому вже родичі не родичі, ні хата за хату, ні маржинка за маржинку, ні робота за роботу, ні спання за спання. Вже йому ніщо ніпочому, а лише одна непереможна гадка за тобою, ти лісова дівко.

¹⁵⁾ сталевий топірець, поширений передусім у Жабю.

¹⁶⁾ пліт з колених смерек.

Ти обманила його дев'ятьма глибокими снами й показалася йому гуцульською любаскою.

Добрий дух із високих небіс із шовковими шнурками й золотими колісками в черлених чоботях від Іванчика відступив і вже все лихе своїм гострим палашем не стинає.

Коло Іванчикова двора стала кам'яна гора, терновий ліс і мідяна стіна з опирами й опирятами, з відьмами й відьминятами, з чортами й чортинятами.

Ти бісице-упетице, чи ти зі сну, чи з любови, чи з очей — чоловічих чи жіночих, дівочих чи парубочих, викликаю тебе, визиваю тебе з усіх жилочок, з усіх суставочок, із гомівок-сопілок, із дрічок-лукавичок, із черепа, зпід черепа, з очей, з крові, з жовтої кости, з рум'яного мяса!

Виклинаю тебе, визиваю тебе і не лишаю ні за тіцьки, ні за пів тіцьки, ні за чверть макового зерна!

Гребенями тебе вичісую, віниками вимітую, косами викошую, сверлами виверчую, долотами видовбую, сокирами вирубую, гиблями вигибльовую, обгонами обгонюю — хутко-прудко — як куля з кріса!

Нехай загіє Іванчикові сонічко в личко, а світлий місяць у потиличку, а тебе бісице-упетице, лісова дівко, висилаю геть у широкі поля, глибокі моря, у високі скали на тисовий стілець — де воді кінець!

Тебе, бісице, у вогненну ріку метаю, щоби з тебе нічого не переплило, щоб ти нею не перебрила, але згоріла і спопеліла, і відплила у тридев'яту землю в кам'яний двір за дев'ятьма кам'яні замки в кам'яні полубічки, в кам'яні діїниці, в кам'яні бербениці!

Отам, аби ти впала, отам аби ти пропала, отам аби ти ширилася, отам аби ти веселилася, отам твої двори, отам твої чорні постелі застелені, отам твій вік на зелені, отам ти щезни, отам ти пропади, хутко-прудко як куля з кріса!

Я — раб, благаю: поблагословіть, Госпідку, мої слова, і ви всі боги, і ви всі святі — рокові, великі і малі!"

Примівка була загоряча для Іванчика. Він кидався, пручався, чарівній силі не подавався, очима перевертав, зубами кланцав.

— Іванчику-братчику, вмийся у святій воді.

— Не хочу, — заревіло з Івана, а коли ватаг почав його водою кропити й сучавським зіллям курити, упав легінь на землю, перевернув білками й піна виступила йому з рота. Пахуче зілля дусило його мов гній.

— Чи не запізно? — подумав ватаг і почав гострити короткий закривлений ніж, викутий з одного вогню. — Вже ти мені попадеш під руки, скреготав зубами та спльовував на всі боки, споглядаючи інколи на Івана.

А Іван лежав як брила каміння і не рухався. Вечірній сумерк почав вже його прикривати, як вперше він поворохнувся й почав шепотіти:

— Нарешті ти, коханко, прийшла, а він хоче тебе вбити.

— За короткі руки у ватага і за дрібний розум. Хочби хто з печераків вийшов, хочби головний косівський ворожбит приштилгукав, хочби сам Микола Малиш Буковинський чарував, ніхто мене від тебе не віджене, ніхто мені тебе не відбере, бо ти є я, а я — ти. Я аж із твоєю смертю відступлю від тебе.

— Якіж твої цілунки горячі, якіж твої обійми невсипуші, — вужем вився на долівці Іван.

Ватаг зорко приглядався вюнким порухам Івана й знечевя яструбом кинувся на нього та поза його лівий бік з цілої сили замахнув ножем. Вжерлося вістря по саму рукоять у полонинську ринь, заскреготало каміння, сипнуло піском. Вівкнуло несамовито, стаєю стрясло, бурєю злопотіло в лісах. Іванчик умлів, десяти поти облили ватага, волося дубом угору понеслося...

І все надаремно. Мавка на другий вечір знову пестилася з легінем. Ватаг заломив руки, опустив голову й попав у задуму. Така стара примівка й не допомогла? Мусів із поспіху щось поплутати. Пропало. Таки того ранку пустив хлопця у село по стариню.⁷⁾

VIII.

— Як днювали?

— Гаразд, як ви май?

— Як дуженькі?

— Добре, що ви, Дмитрику!

Іванчікова стариня позасідала коло ватри й попліла повільна розмова про сіножати, овечки та бриндзю. Ватра тріскотить, люльки шкварчать у почорнілих зубах, а розмова не торкається суті. Вже сонце примеркло, маржинка сплила в загороди, коли ватаг устав, взяв Дмитра набік сумовито відізався:

— Біда, Дмитрику.

— А чому, Василечку?

— До Іванчіка Лісна упетилася.

— Вере⁸⁾ здивувався дедя. А коли?

— Цими днями. Великий туск за Настунею дістав. Беріть його в село. Тут на полонині він не перелітує, бо в мене вже ліку нема. Мавка Настунею до нього ночами приходить, розпалює собою його полонинську кров. Я пробував свій ніж, із одного вогню кований, в ній втопити й не вдалося. Я вдарив на відлів, на зустріч сонцю й не трапив. Треба було бити за сонцем. Тепер уже запізно, не пробую, бо ще мене потне. Лише регіт зняла, коли крізь стелю неслась. Беріть хлопця долів, бо біда парами ходить і ще вчепиться котрого з нас.

⁷⁾ родичі.

⁸⁾ чи справді.

— Васильку-братчику, дайте раду, видумайте пораду, що мені робити з легінем?

— Дайте йому живу Настуню. Як ця його не влікує, хай Буковинський Микула радить, бо моя рада вже скінчилася...

Іванчіка до тижня в женили. Та він не повеселів ні за волос. Другого дня весілля, як тільки Настуня показалася на порозі, вдарили музики й Іван пішов у танок. Так танцював, мовби останній раз, гейби шукав чогось, щораз дикше, щораз пристрасніше, аж врешті випустив зі своїх рук ні живу, ні мертву, страхом пройняту жінку. Ледві поволік ногами до прилавка, сів та почав потопати в собі самому. Молодої у кліть не брав, а від тої хвилини все пішло постарому. Вечорами все горнувся Іван до лівого боку, збілілими устами пристрасно шепотів, а живою Настунею не потребував.

Що вже стариня, і Настуня, і братчик, не сокотять, нічого не бачать, лише несамовитість відчують. В Настуні кохання підіймає бунт, зачинає загорюватися заздрість до невидимої мари, а разом із цим бажання помсти. Кожного вечора лягає з лівого боку та кожним разом невидима сила перекидає її на правий бік Івана. Взятася молодиця до чоловіка в день. Лягає коло нього з лівого боку, розважає, лестливим словом примилується. Надходить сутінь і знову щось відкидає її. Що перекине її, вона знову намагається лягти на давнє місце; намагається доки не вмучиться, а тоді обіцює собі перемогти завтра.

А стариня своє гадає. Ранком зібрався Дмитро і пішов у Путилі на Буковину до Микули. А той лише подивився на нього, зараз розказав йому за чим прийшов. Довго над якоюсь скринкою шептав, в сінях до комина гукав, аж врешті дав Дмитрові три кулі:

— Ці кулі не прості, з Чар-гори принесені, елеєм мащені і дванацять попів дванацять службів через дванацять днів правили над ними в Сучаві. Три пістолети треба ними набити і, як Лісна прийде, зпід вуха, зпід пахи, і зпід клуба під лівий бік Іванчіка разпораз треба з них вистрілити. Стріляти мусить хлопець душею і тілом чистий, перепостивши три дні. Ідіть.

Постить брат Іванчіка Андрійко день, другий день, на третій весь зівяв, в очах пожовтіло, ледві на ногах держиться. Таж йому ледві тринацять років минуло. Надвечір ладують домашні пістолети крадьки перед Іваном святыми кулями й Настуню перестерігають, щоби малась на гадці.

Настуня пішла спати у кліть, а Іванчик лишився в хаті. На лавиці простягнувся Андрійко, але не спить, все поглипує, коли зачне його брат сотатися по постелі. Пригнітаюча тишина прилягла хату, нетерпляче кров у висках Андрійкові стукотить, разпораз він схоплюється і знову лягає.

Перекидується Іван із боку на бік, не може заснути, душно в хаті. Андрійко кутиками очей пантруєсвій час, а він усе ще не надходить.

Не видержав нарешті Іван хатньої задушливої горячі й вийшов надвір. Вислизнувся за ним і Андрійко надзирцем. Ходять по двору мов сновиди, ніби один другого не бачить.

І, чито Іван помітив дивну поведінку брата, що останніми днями його кожної ночі сокотив, чи забажав спати на дворі, — недовго думаючи круто завернув, пішов у кліть і там положився. За кілька хвилин всунувся туди й Андрійко. При світлі місяця завважив бліде обличчя Івана, а коло нього...

Бах! — загремів стріл над ухом Івана.

Бах! — загремів стріл коло його серця, — третій не мав часу пронестися.

Мов лоша кинене на ватру півкнула Настуня, мов розярений медвідь заревів Іван і кинувся з кліти, тратуючи по дорозі переляканого гуком старих, ще з опришківських часів, пістолів, Андрійка.

Червоною лентою бухнула кров, розмальовуючи стіни в різновидні візерунки. Помяті ліжники жужмом скотилися з постелі під стіну. Зойк і вереск наповнив повітря.

Виламавши фіртку одним ударом собою, вилетів наосліп Іван на грунь і побіг плаєм, розломлюючи в розгоні коли, розмітуючи вориння мов сірники...

Вранці заплакали трембіти над Настунею, затужили за Іванчиком. Потік крові значив стежку, кудою помчав ранений, а далі загубився в потоці.

Іванчика знайшли за тиждень у полонині — там, де ймов вперше зявилася Лісна.

Він лежав під корчем з простягнутими руками, мовби хотів задержати пізнану таємницю лісів у чорногорських шумах.

Олена Теліга.

Чоловікові

Не цвітуть на вікні герані —
Сонний символ спокійних буднів.

Ми весь час стоїмо на грані
Невідомих шляхів майбутніх.

І тому, що в своїм полбні
Не тримають нас річі й стіни,
Ні на день в душі не холоне
Молодече бажання чиніу.

Що нам щастя солодких звичок
У незмінних обіймах дому!
Може завтра вже нас відкличе
Канонада грізного грому!

І напружений погляд хоче
Відшукати у тьмі глибокій —
Блискавок фанатичні очі,
А не місяця мрійний спокій.